

med psykologi att göra, eller tangerade det.

Nå – det var inte enbart själiska intressen som föregick mitt yrkesval.

Läste populärmedicin under skoltiden

Under skoltiden hade jag ivrigt ägnat mig åt att studera Fritz Kahns fembandsverk »Människan», i översättning och bearbetning av den flitige popularisatorn professor Ivar Broman, i samarbete med Sture Siwe. Boken, på sammanlagt 1 655 sidor, är en rikligt och väl illustrerad, pedagogiskt välskriven beskrivning av människokroppen och dess fysiologi, med många utvecklingar till vidare biologiska sammanhang. Jag tenderade rent av på den inför läraren i biologi i skolan. Arne Tallbergs populärmedicinska bok »På upptäcktsfärd i människokroppen» innebar på ett tidigare stadium en översiktlig information om medicinska elementa.

Eljest minns jag att jag läste med fascination Paul de Kruif's »Mikrobjägare». Boken gav mig en viss aning om hur vetenskapligt arbete kan engagera en människa. Howard Haggards medicinhistoriska verk »Läkaren i mänsklighetens historia» gav vidare utblickar i medicinens kulturhistoria.

En bok med annan karaktär, som jag också läste och möjligen tog visst intryck av, var en skönlitterär roman av Nobelpristagaren Sinclair Lewis: »Martin Arrowsmith». Romanen handlar om idealisten doktor Arrowsmith och hans konflikter med cyniska och krassa företrädare för kapitalistiska intressen, särskilt inom läkemedelsindustrin. Sinclair Lewis har nog inte hållit riktigt som författare. Han har en benägenhet för ganska enkla skildringar i svart och vitt – och dit hör Martin Arrowsmith. Men för ett ungt sinne kunde boken ändå verka upplivande.

Sovrade minnen

När jag nu försöker minnas vilken läsning som föregick och kanske påverkade mitt yrkesval slås jag av insikten att minnet ofta uppträder som en illusionist, som trollar upp ur sin hatt det ena efter det andra. Insikten är långt ifrån ny för min del, eller originell i största allmänhet. Vad som har funnits i förrådet från början, det vet man inte. Vad som har försvunnit i hatten som i ett svart hål, det vet man inte heller. Vad illusionisten har smugglat dit i efterhand, inte heller det vet man. Jag måste ha läst en hel del som jag lånade på bibliotek. Det som är glömt är förhoppningsvis glömt därför att det har förtjänat att glömmas. Det har inte specimenerat med sådan auktoritet att det står kvar. Kanske är minnet klokt och sovrar med ett vettigt förstånd. •

Tre ryska klassiker inspirerar dr Jersild

Tolstojs »Ivan Iljitjs död» borde vara obligatorisk läsning för alla som utbildar sig i ett vårdyrke, skriver PC Jersild. »Det är världslitteraturens kanske bästa fallbeskrivning.»

Tolstoj är en av de tre författare han rekommenderar för djupare insikter i läkaryrket. De andra två är Tjechov och Bulgakov, båda läkare, vars realistiska skildringar är ovärderliga kunskapskällor.

Det är knappast så att läsoplevelser kan lastas för mitt beslut att läsa medicin. I mitt hem fanns visserligen riklig tillgång på låneböcker eftersom min mor läste kopiöst. I tonåren började jag läsa de böcker hon lånade hem, en sällig blandning.

Böcker av läkare och om läkare läste vi förstas också. Det var biografier och skönlitteratur om vartannat. Jag minns författare som A J Cronin, W Somerset Maugham, Axel Munthe och lappmarksdoktorn Einar Wallquist. Kvaliteten växlade från klassikern »Doktor Glas» av Hjalmar Söderberg till populärförfattaren Frank G Slaugheters doktor-syster-kärlek-liv- död-romaner.

Kontakter med lungsjukvården påverkade yrkesvalet

Mitt intresse för medicinen kom från annat håll än litteraturen: när jag var elva år gammal fick min äldre bror lungtbc. De perioder han inte låg på sjukhus delade han och jag rum under flera år. Han blev också en av de första som genomgick en lyckad pulmekтоми på Sabbatsberg. Jag minns att vi i det sammanhanget läste thoraxpionjären Sauer-

bruchs memoarer. Mitt intresse för läkarbanan grundlades inte minst av familjens ständiga kontakter med lungsjukvården. Jag tror jag insåg att om man skulle nå ett inflytande över hur man behandlas som patient var det säkrast att bli doktor själv.

Men läkarbanan var ingalunda självklar, den var en sorts »second choice». Min dröm var i stället att bli romanförfattare. Men jag trodde att det skulle vara omöjligt att försörja sig som författare. Det krävdes ett hederligt yrke vid sidan om, för min del gärna läkarens. Hur dessa båda yrken skulle kunna förenas förstod jag inte förrän jag i början av 1950-talet läste Lars Gyllensten, nybliven docent i histologi, och han blev något av en litterär idol.

Mästerliga ryska sjukskildringar

Om litteraturen kanske inte betydde så mycket för mitt yrkesval, har jag senare i livet fått upp ögonen för hur värdefull litteraturen kan vara om man söker djupare insikter i läkeriet. Jag vill här ta upp tre böcker, alla lustigt nog skrivna av ryssar, Tolstoj, Tjechov och Bulgakov.

Och med riktigt stora för att inte säga monumental författare är det ofta så att man kommer dem närmast i deras till omfånget små böcker.

Michail Bulgakov (1891–1940), mest känd för »Mästaren och Margari- ta», avlade läkarexamen 1916 och

Författare

PC JERSILD

leg läkare, författare, Stockholm.

skickades genast ut att tjänstgöra i obygderna eftersom de äldre läkarna alla var ute i kriget.

Om sina erfarenheter som ung och oerfaren medicinare dignande under omänskliga krav har han skrivit en utomordentlig samling noveller, vars engelska titel är »A country doctor's notebook» [1]. Speciellt en historia, »Morphine», är gripande i sin avklarade realism. Historien handlar om hur en ung kollega till Bulgakov bryts ner i morfinmissbruk. Om man vill förstå något av narkomanins obönhörlighet har man här en ovärderlig kunskapskälla. (Översättning till svenska under titeln »Snöstorm» kom 1984).

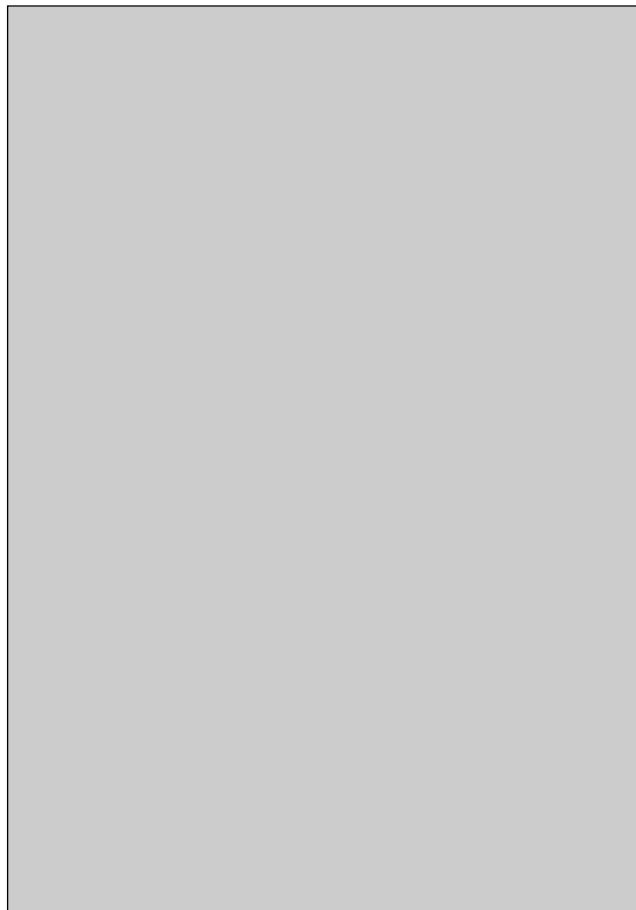
Anton Tjechov (1860–1904) försörjde sig under sina medicinstudier på att skriva kåserier. Mest bekant är han förstas för sina stora dramer, eller komedier som han själv kallade dem. Här ska i stället nämnas den långa novellen »Paviljong 6» [2], som utspelas på ett sinnessjukhus.

Huvudpersonen är den missanpassade men ambitiösa doktor Ragin, som egentligen ville bli präst, men som av en dominerande far, själv kirurg, tvingats läsa medicin i stället. Något som nog kan vara aktuellt än idag; jag minns att påfallande många av mina kurskamrater var läkarbarn.

Tjechovs skildring av patienter och personal i det helvete paviljong 6 utgör är mästerverk. Sjukhistorierna är exakta utan att vara telegrammatiska, bland personalen finner man änglar och rena skurkar. Den röda tråden är den gradvisa nedbrytningen av den utarbetade, veke och välmenande dr Ragin, som av ett ödets ironi till slut själv blir tvångsintagen på avdelningen och utsatt för samma repression som sina tidigare patienter.

Världslitteraturens bästa fallbeskrivning

Den roman som gjort det allra största intrycket på mig är skriven av en person som själv inte var läkare, *Lev Tolstoj* (1828–1910). 1886 publicerade han

PC Jersild framhåller Bulgakov, Tjechov och Tolstoj som inspirationskällor

den knappt hundra sidor långa romanen »Ivan Iljitjs död» [3], världslitteraturens kanske bästa fallbeskrivning. Familjefadern Ivan Iljitj arbetar som domare i karriären i en landsortsstad, där hans uppgift är att utdöma de mest gruvliga straff på ibland tämligen lös bevisning.

Det lidande han åsamkar andra förtränger han framgångsrikt. Hans mål, och inte minst hustruns, är att nå en finare position som jurist.

Sjukdomen gör Iljitj till en icke-person

En dag drabbas han av diffusa sjukdomssymtom som ingen läkare till en början tar riktigt på allvar. Sjukdomen förvärras emellertid och alla utom patienten själv inser att den är obotlig. Under sin sjukdom drabbas han inte bara av fysiskt lidande, han isoleras i hemmet och blir dessutom något av en icke-person.

Så gott som alla, utom en gammal tjänare, ignorerar honom, på alla plan. Han detroniseras som husets herre, som yrkesman, hans barn vill inte veta av honom, och en brokig skara läkare kommer med förnumstigheter och undanflykter.

Ivan Iljitj lämnas helt ensam med sitt

döende. De sista tre dygnen skrek han hela tiden, skriver Tolstoj, innan han strax före döden gled in i en sorts försörning.

Optimal förening av dokumentär och konst

Tolstoj själv var väl förtrogen med död och döende, han hade sett den på slagfältet och i det egna hemmet. Skildringen av Ivan Iljitj bygger på ett verkligt fall, som Tolstoj fått berättat för sig. Han lär först ha planerat att skriva ner just detta fall som ett stycke sakprosa. Så blev det inte, i så fall hade det blivit en skildring sedd »utifrån». Först genom att välja den skönlitterära formen får Tolstoj frihet att dra ifrån och lägga till så att skildringen blir mer mångfacetterad och drabbande.

Bokens styrka ligger inte minst i att den är skriven under

en period då Tolstoj är på väg att överge en rationell, materialistisk livsuppfattning för religionen. Det ger skildringen ett dubbelt perspektiv. Kanske ville Tolstoj främst skildra den sekulariserade människans utanförskap exemplifierad av en dödsprocess.

Resultatet har blivit en optimal förening av dokumentär och konst. »Ivan Iljitjs död» borde vara obligatorisk läsning för alla som utbildar sig i ett vårdyrke.

Nämnda böcker finns i flera utgåvor. De finns alla översatta till svenska, och de utgåvor jag använt är de som råkat stå i min bokhylla.

Referenser

1. Bulgakov M. A country doctor's notebook. Glasgow: Fontana, 1975.
2. Chekhov A. Ward six and other stories. New York: Signet, 1965.
3. Tolstoj L. The death of Ivan Ilyich. New York: Bantam, 1981.